

Türkiye’de Üniversite Kütüphaneleri: Standartlar ve Yönetici Görüşleri Doğrultusunda Niceliksel Bir Değerlendirme

Coşkun POLAT (*)

Hüseyin ODABAŞ (**)

Özet: Eğitim, araştırma ve yayın faaliyetleri yürüten üniversitelerin bu işlevleri beklenen ölçüde gerçekleştirilmelerinde kütüphanelerin rolü büyüktür. Üniversite kütüphanelerinin işlevselliği sahip olduğu olanaklar ile yakından ilişkilidir. Bu çalışmada Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin mevcut durumu uluslararası standartlar ve kütüphane yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Türkiye’de üniversitelerin yapılanması kamu ve devlet olmak üzere iki türdür. Kamu üniversitelerinin her tür gereksinimi kamu kaynaklarından ayrılan pay ile karşılanmaktadır. Vakıf üniversiteleri ise eğitim kurumu olmaları yanında ticari bir kuruluş niteliği de taşımaktadır. Bu nedenle kamu üniversitelerine oranla daha fazla olanaklara sahiptirler.

Çalışmada, Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin mevcut durumlarını tespiti için American College and Research Libraries’in 2004 yılı standartlarında geçen değerlendirme noktaları temel alınmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan kütüphanelerin fiziksel ortam ve koşulları, bütçesi; personeli ile derme geliştirme, kaynak alımı ve sunumuna ilişkin ifadelerle üniversite kütüphanelerinin yöneticilerinin verdiği yanıtlar, kamu ve vakıf üniversitesi ayırımı ile ele alınmıştır. Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin sahip olduğu olanakların yetersizliği, özellikle kamu üniversitesi kütüphanelerinin nitelikli hizmet üretebilmelerinin önündeki en büyük engeldir. Üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer sorun, kamu ve vakıf üniversitesi kütüphanelerinin arasında olanaklar açısından önemli farklılıklar olmasına karşın, kamu üniversitesi kütüphane yöneticilerinin mevcut olanaklarına yönelik iyimser değerlendirmeleridir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite kütüphaneleri, akademik kütüphaneler, Türkiye’de üniversite kütüphaneleri, ACRL üniversite kütüphaneleri standartları

University Libraries in Turkey: A Quantitative Assessment According to Standards and Manager Opinions

Abstract: The role of libraries in realizing the functions by university libraries carrying out research and publication activities in expected level is great. The functionality of university libraries has a close relationship with their facilities. In this research, the existing conditions of university libraries in Turkey are assessed in the direction of international standards and the opinions of library managers.

In Turkey, structuring of universities is in two types as public and foundation. Every kind of needs of public universities is met by share allocated from public sources. Foundation universities are also a commercial institution besides being an education institution. For this reason, they have more facilities than public universities.

In the research, assessment points in 2004 standards of American College and Research Libraries are taken as basis in order to determine the existing conditions of university libraries in Turkey. The answers of university library managers for expressions about physical space and conditions, budget, personnel of libraries, collection developing, resource buying and presenting are dealt with the public and foundation university discrimination. The deficiency of facilities of university libraries in Turkey is the biggest handicap especially for public university libraries in presenting a qualified service. Another problem needs to be considered is the optimistic assessments of public university library managers on the existent facilities in spite of the important facility differences between public and foundation libraries.

Key Words: University libraries, academic libraries, university libraries in Turkey, Standards for libraries in higher education

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
(e-posta: polatcoskun@atauni.edu.tr)

**) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
(e-posta: odabashuseyin@atauni.edu.tr)

Giriş

Eğitim-öğretim ve araştırma çalışmaları yapma yükümlülüğü taşıyan üniversiteler, bilgi üretiminin ve tüketiminin en yoğun olduğu kuruluşların başında gelmektedir. Bilgi üretimi ve tüketimi işlevinin temelinde ise üniversitelerin kütüphaneleri yer almaktadır. Hizmet verdiği kitlenin özelliği gereği, üniversite kütüphaneleri bilgi kaynakları ve hizmetleri açısından yetkin olması yanında gelişmelere uyum sağlama ve öncülük etme amacı da taşımaktadır.

Üniversite kütüphanelerinin kaynak ve hizmetlerinin yeterliğinin değerlendirilmesi bu amaçla hazırlanmış standartlar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu değerlendirmeler kütüphanenin istenilen düzeyde hizmet vermesinde önemlidir (Nelson, 2004). Lynch (1995:1) kütüphanelerin hizmetlerini ve kaynaklarını değerlendirme amacıyla hazırlanan standartların üç türünün olduğunu belirtmiştir. Bunlar; (i) hizmetlerin karşılaştırılmasına yönelik kurallar ya da modeller; (ii) işlemlerde sürekliliğini sağlamaya yönelik kurallar, (iii) bilgi paylaşımı için uyulması gerekli olan teknik standartlar ve özelliklerdir.

Üniversite kütüphanelerinin verimliliğini ölçmeye ve hizmetlerini değerlendirmeye yönelik standartlar konusunda Amerika Üniversitesi ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (ACRL)'nin yaptığı çalışmalar önemlidir. İlk standardı 1959 yılında yapmış olan Dernek, 1975 ve 1986 yıllarında bu standardı gözden geçirmiştir. ACRL tarafından izlenmesi gerekli bir politika olarak görülen bu standart 1995 ve 1999 yıllarında gözden geçirilerek yeniden yayımlanmıştır (Standards for College Libraries, 2000; Lakshmi, 2003:21). Teknolojinin kütüphanelerin kaynak ve hizmetlerinde yapmış olduğu değişikliklerin de etkisiyle 2000 yılında "Standards for College Libraries, 2000 Edition" adı ile mevcut standart bu doğrultuda gözden geçirilerek yeniden yayımlanmıştır (Standards for College Libraries, 2000). ACRL standart çalışmalarının sonucusu ise 2004 yılının Haziran ayında gerçekleştirilmiştir. Geçmişte yapılan standartların devamı niteliğinde olmasına karşın, çalışmanın en belirgin özelliği üniversite kütüphaneleri için bağlayıcı olmanın ötesinde yol gösterici ve öneri getirici nitelikte olmasıdır. Önceki standartlardan ayrılan yönü "girdileri" dikkate alma yanında, "çıktıları" ve "sonuçları" da değerlendirme kapsamında tutmasıdır. Standartlar uygulanırken son yıllarda bilimsel iletişimde yaşanan hızlı değişimlerin dikkate alınması özellikle vurgulanmıştır (Standards for Libraries in Higher Education, 2004).

Bu çalışmada ACRL standartları ışığında oluşturulmuş bir anket formu, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin yöneticilerine uygulanmıştır. Elde edilen veriler, yine standartlarda geçen karşılaştırma noktaları ile değerlendirilmiştir. Bulgular doğrultusunda Türkiye'deki üniversite kütüphanelerine ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

I. Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri

Türkiye'de üniversiteler kamu ve vakıf üniversiteleri olmak üzere iki türdür. Toplam 154 üniversiteden 102'si kamu, 36'sı da vakıf üniversitesidir. Bunların dışında herhangi bir üniversiteye bağlı olmayan 9 yüksekokul, 1 polis akademisi ve 5 askeri yükseköğretim kurumu ile yalnızca birkaç fakülte ve bölümlerle hizmet veren 2 adet uluslar arası

üniversite bulunmaktadır.¹ Akademik, kurumsal ve idari yönden yükseköğretimden sorumlu tek kuruluş Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’dur.

Türkiye’deki üniversitelerin kütüphaneleri kuruldukları zaman dilimi ve yapılanma biçimi ile farklılık göstermektedir. 1950’lere kadar üniversitelerde klasik Alman üniversiteleri yapılanması hâkim olduğundan, kütüphanelerinde de benzer bir yapılanma olmuştur. Bu tür örgütlenmede üniversitelere bağlı ve değişik yerleşim merkezlerine dağılmış fakültelerin her birinde bağımsız kütüphaneler oluşturulmuştur. Ayrıca birçok bölüm, enstitü ve kürsüde de kütüphanelerin oluşturulduğu görülmüştür. 1950’lerden sonra Amerikan ekolünün bir ürünü olarak yerleşke içerisinde örgütlenen üniversiteler kurulmaya başlanmıştır. Bu tür üniversitelerde bütün fakülte, bölüm ve enstitülere hizmet verecek merkezi kütüphane yapılanması görülmüştür. Üniversite kütüphanelerinin örgütlenmesi ve çalışma esaslarındaki dağınıklık, 1982 yılında YÖK tarafından alınan bir kararla giderilmeye çalışılmıştır. Karar doğrultusunda her üniversitede bir kütüphane ve dokümantasyon daire başkanlığı kurulmuş ve hizmetler merkezi olarak verilmeye başlanmıştır (Toplu, 1992:89). Bunun bir sonucu olarak da çoğu üniversitede merkezi bir kütüphane oluşturulmuştur. Merkezi kütüphane dışında fakülteler, enstitüler ve bölümler düzeyinde kütüphaneler de mevcuttur. Kütüphane ve dokümantasyon daire başkanlıklarının sorumluluk alanı genellikle merkez kütüphanesi ile sınırlıdır. Merkez kütüphane dışında kalan kütüphanelerin idaresi ise bağlı buldukları birim amirlerinin yetki sınırları dâhilindedir. Vakıf üniversitelerinde durum biraz daha farklıdır. Bazı vakıf üniversitesi kütüphaneleri daire başkanlığı, bazıları da müdürlük olarak örgütlenmişlerdir. Vakıf üniversitelerinde merkezi kütüphane dışında birim kütüphanelerinin yapılanması yaygın değildir.

Kamu üniversitelerinde personel istihdamında devlet sorumludur. Uzman, memur ve sözleşmeli statüde personel istihdamı yapılmaktadır. Akademik niteliğe sahip uzman kadrosu ile çalışanlar genelde mesleki formasyona sahip kişilerdir. Türkiye’de memur istihdamı merkezi sınav ve yerleştirme ile yapıldığından, kütüphanelerin bu kadrolarda çalışan personeli seçme şansı bulunmamaktadır. Bu nedenle memur statüsü ile çalışan personelin çoğu mesleki formasyon almamış kişilerden oluşmaktadır. Sözleşmeli çalışanların belirlenmesinde kütüphane yönetimi yetkili olmasına karşın, tercih edilir bir statü olmadığından sözleşmeli personelin pek çoğu da mesleki formasyona sahip kişiler değildir. Vakıf üniversitelerinin kütüphane çalışanları ise özel sektörün gereği olarak sözleşmeli personeldir. Mesleki formasyona sahip kütüphanecilerin sayısı bu kütüphanelerde daha fazladır. Bunun dışında çeşitli eğitim düzeyine sahip destek personeli istihdam edilmektedir.

Kamu üniversitelerinin tüm harcamaları, devletin üniversiteye tahsis ettiği bütçeden ayrılan paydan yapılır. Çalışanların maaşları Maliye Bakanlığı bütçesinden ödendiğinden bu paya dâhil değildir. Kütüphane bütçesinin belirlenmesinde bütün öncelik rektördedir. Bu durum üniversite bütçelerinden kütüphaneye ayrılan payda önemli farklılıklar yaşanmasına neden olmaktadır. Kütüphane hizmetlerini önemseyen ve bütçeden daha fazla pay ayıran rektörlerin döneminde kütüphane hizmetlerinin gelişim göstermesi sık görülen

1) Üniversite sayıları 20 Aralık 2010 tarihinde Yüksek Öğretim Kurulu’nun web sitesinde yer alan <http://www.yok.gov.tr/content/view/527/222/lang.tr/> adresinden erişilmiştir.

bir durumdur. Vakıf üniversitelerinde bu durum biraz daha farklıdır. Her ne kadar sene başında kütüphane için belli miktarda bir ödenek ayrılrsa da kütüphanelerin gereksinimleri doğrultusunda bu ödenek sürekli artırılabilir. Bu nedenle vakıf üniversiteleri kütüphanelerinde bütçe sorunu genellikle yaşanmamaktadır.

II. Araştırmanın amacı, hipotez ve sorun

Araştırmanın amacı Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin mevcut durumunun belirlenmesidir. Bu amaçla, elde edilen bulgular uluslararası standartlar çerçevesinde değerlendirilecektir. Araştırma, "Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin kurumsal yapıları ve sahip olduğu olanaklar, verdikleri hizmetlerin niteliğinde farklılıklara neden olmaktadır" hipotezi üzerine yapılandırılmıştır.

Türkiye'de eğitim kuruluşlarının kütüphanelerine ilişkin ilk çalışmalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun hemen sonrasında eğitim sisteminin iyileştirilmesine yönelik oluşturulan raporlarda ve doğrudan kütüphanelere yönelik çalışmalarda yer almıştır. Bu doğrultuda 1924 yılında Amerikalı profesör John Dewey'nin raporu ile 1925 yılında Fehmi Ethem Karatay'ın kütüphanelerle ilgili raporu kütüphanelere kurumsal kimlik kazandırılması açısından önemlidir. 1952'de Kentucky Üniversitesi'nden gelen Dr. Thompson'un hazırladığı raporunda da üniversitelerin kütüphane konusundaki eksiklikleri dile getirilmiştir (Thompson, 1952:9). Üniversiteler için kütüphanenin önemini vurgulayan ve sorunlarını dile getiren çalışmalar, 1970'lerden itibaren üniversitelerde reform gerektiğine ilişkin görüşlerle birlikte ön plana çıkmaya başlamıştır. 1980'lerde yükseköğretimin yeniden yapılması, kütüphanelere ilişkin önerilerin getirildiği çalışmaların artmasına neden olmuştur².

Üniversite kütüphanelerinin sorunlarına ilişkin yapılan çalışmalarda sorunların bütçe, personel ve yönetim üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Çelik (1990) bu sorunları bina ve fiziksel olanaklar, yönetim, mali kaynaklar, bibliyografik denetim, personel, bilgisayar kullanımı, kütüphanelerarası işbirliği, kullanıcılar ve derme başlıkları ile incelemiştir. Çelik (1991 ve 1995) diğer çalışmalarında ise bu sorunların bütçe, personel ve politika olmak üzere üç başlıkta toplanabileceğini söylemiştir. Toplu (1992), Türkiye'de üniversite kütüphanelerini değerlendirdiği çalışmasında kütüphanelerin zaman içinde gelişme gösterdiği fakat halen çok değişik sorunlarla karşı karşıya olduğunu belirtmektedir.

Hizmet kalitesinin ölçüm yöntemlerinden biri olan SERVQUAL pazarlama araştırması modeline dayalı olarak hazırlanmış ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi öğretim elemanlarına uygulanmış anket sonuçlarını değerlendirdiği çalışmasında Karakaş (1999), fakülte kütüphanesinin hizmet kalitesini kullanıcı gözüyle ele almıştır. Araştırma sonucunda odak kütüphane kullanıcıları grubu olarak alınan öğretim üyelerinin

2) Türkiye'de üniversite kütüphanelerine ve sorunlarına ilişkin çalışmalar için "Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni Türk Kütüphaneciliği: Dizin (1952-1992). Haz. Oya Gürdal [ve başk...]. Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1993" ve "Anahtar: Kütüphanecilik, Arşivcilik ve Dokümantasyon-Enformasyon Alanlarında Yayınlanan Toplantı, Anı, Armağan ve Derleme Kitapları Dizini. Yay. Haz. Coşkun Polat ve Hüseyin Odabaş. Ankara: Alp Yayınevi, 2005" adlı bibliyografik çalışmaların "üniversite kütüphaneleri" başlığına bakılabilir.

fakülte kütüphanesinin kaynak ve hizmetlerine karşı olumlu bir izlenimleri olduğu tespit edilmiştir (Karakaş, 1999:217).

Çakın (2000), ülkemizdeki üniversite kütüphanelerinin sorunlarını yönetim, mali destek, personel ve derme bağlamında genel bir gruplandırma ile değerlendirdiği çalışmasında, kütüphanelerin değerlendirmeye ilişkin konularda yetersiz olduklarını belirtmiştir. Çakın, bu durumun üniversitemizde yürütülmekte olan eğitim ve öğretim programları ile araştırma faaliyetlerinin nitelikleri itibariyle düşündürücü olduğuna dikkat çekmiş, standartların olmamasının her kütüphanenin kendine özgü bilgi hizmeti vermesine neden olduğunu ve birkaç istisna dışında kütüphanelerin bağlı oldukları üniversite yönetimi tarafından desteklenmediğini belirtmiştir. Çalışmada ayrıca kuruluş amaçlarından biri bilgi hizmeti veren tüm kuruluşların ulusal ağ aracılığıyla kullanıcıların elektronik ortamdaki tüm bilgilere erişebilmesi olan ULAKBİM’in, bu yöndeki çalışmaları eleştirel bir gözle değerlendirilmiştir. (Çakın, 2000:39).

III. Araştırmanın Alanı ve Yöntemi

Araştırmanın alanı Türkiye’deki tüm üniversite kütüphaneleri olarak düşünülmüştür. Bu amaçla araştırmanın yapıldığı tarihte eğitim-öğretim faaliyetlerini aktif olarak yürüten 72 kamu ve 30 vakıf üniversitesinin kütüphane yöneticilerine Şubat 2008’de e-posta yolu ile birer anket formu gönderilmiştir. Cevap alınamayanlar için Mart 2008’de tekrarlanan bu gönderiler sonucunda, 30 kamu (%66,6) ve 15 (%33,3) vakıf üniversitesinin kütüphanesinden gelen sonuçlarla değerlendirmenin yapılması kararlaştırılmıştır. 45 üniversite araştırmanın yapıldığı tarihte aktif olan toplam üniversite sayısının yaklaşık yarısına (%48,4) karşılık gelmektedir ve genelleme yapmak için yeterli bir sayıdır.

Çalışma için veri toplama tekniği olarak ACRL’nin 2004 yılında yayınlamış olduğu yükseköğretim standartlarına dayalı olarak hazırlanmış bir anket formu kullanılmıştır. On bölümden oluşan anket formunun birinci bölümünde, ACRL standartlarında karşılaştırma noktaları olarak önerilen üniversiteler ve kütüphanelerine yönelik niceliksel bilgi elde etmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Diğer bölümlerde ise yine standartlarda geçen başlıklar doğrultusunda ifadeler oluşturulmuş ve yöneticilerin bu ifadelere katılım düzeyleri beşli seçenek ile belirlenmiştir. Yöneticilerin her bir maddeye ilişkin yanıtları için “tamamen katılıyorum/ her zaman/evet” (4,01-5,00 puan), “katılıyorum/ çoğu zaman” (3,01-4,00 puan), “kararsızım” (2,01-3,00 puan), “katılmıyorum/nadiren” (1,01-2,00 puan) ve “kesinlikle katılmıyorum/hiçbir zaman/hayır” (0-1,00 puan) biçiminde beşli derecelendirme yapılmıştır. İfadeler yanıtlayanların yoğunlaşması açısından olumlu ve olumsuz ifadeler biçiminde oluşturulmuştur. Ancak veriler işlenirken ve değerlendirmelerde olumsuz ifadeler olumlu biçime dönüştürülmüştür. Yine bu bölümlerde bazı hizmet ve olanakların varlığının tespitine ilişkin sorulara yöneticilerin evet/hayır seçeneklerini belirtmesi de istenmiştir.

Anket formunun birinci bölümünden sonraki kısımlarında yer alan kategoriler *fiziksel ortam ve koşullar; bütçe; personel; derme geliştirme, kaynak alımı ve sunumu; hizmetler; kullanıcı eğitimi; erişim ve kullanım; kurumsal işbirliği ve yönetimdir*. Kütüphane yöneticilerinden, her bir başlığa ilişkin oluşturulan ifadelerle yönelik yanıtlar alınmışsa da,

bu çalışmada yalnızca karşılaştırma noktaları ile birlikte ele alınabilecek veriler değerlendirilmiştir. Böylece yönetici görüşleri ile kütüphanelerin sahip oldukları olanakların tutarlığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Anket sonucunda elde edilen bilgiler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 11.5 yazılımı ile analiz edilmiştir. Analizlerde üniversite yöneticilerinin verdiği yanıtların ortalamaları kamu ve vakıf ayırımı ile ele alınmıştır. Ayrıca ortalamaları verilen konularda geçen ifadeler birinci bölümdeki sorulardan elde edilen niceliksel veriler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Örneğin kütüphanelerin sahip olduğu fiziksel alana ilişkin değerlendirmede, kütüphane başına düşen fiziksel alanın ülke ortalaması hesaplanmıştır. Sonra ilgili ifadelere yöneticilerin verdiği yanıtlar fiziksel alanda ülke ortalamasının üstünde ve altında olma durumu ile ele alınmıştır.

IV. Bulgular

A. Fiziksel Ortam ve Koşullar

ACRL standartları çerçevesince kütüphanelerin değerlendirme yapılması gereken yönlerinden biri olan fiziksel ortam ve koşullara yönelik hazırlanan on iki ifadeye, yöneticilerin verdiği yanıtların ortalaması 3,45 ile “katılıyorum” diliminde olduğu görülmektedir. Bu ortalama kamu üniversitesi kütüphaneleri (KÜK) için 3,41, vakıf üniversitesi kütüphaneleri (VÜK) için ise 3,52 olarak ölçülmüş (Tablo 2), yapılan testle de bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Bu sonuç kütüphane yöneticilerinin fiziksel ortam ve koşullar açısından kütüphanelerinin durumlarını iyi gördüklerini göstermektedir.

Tablo 2. Fiziksel Ortam ve Koşullara İlişkin Ortalamalar

Sorular	KAMU			VAKIF		
	n	\bar{X}	s	n	\bar{X}	s
1- Kütüphane, kullanıcı gereksinimlerini karşılamaya yeterli ve uygun bir alana sahiptir.	30	3,33	1,84	15	3,60	1,35
2- Kütüphanenin iklimlendirme koşulları uygundur.	30	3,30	1,58	15	3,33	1,35
3- Çalışma alanlarında aydınlatma yeterlidir.	30	4,33	1,12	15	4,07	1,49
4- Kullanıcılara ayrılan masa ve sandalye sayısı yeterlidir.	30	3,77	1,59	15	3,93	1,16
7- Personel için ayrılan çalışma alanı yeterlidir.	30	2,57	1,74	15	2,40	1,35
8- Personelin kullandığı büro malzemeleri yeterlidir.	30	3,93	1,55	15	4,40	1,12
9- Kütüphane çalışma alanları personelin iş azmini arttıracak modern tasarıma sahiptir.	30	3,10	1,79	15	3,40	1,50
10- Personel, çalışma alanlarında ergonomik koşullara sahiptir.	30	3,33	1,65	15	3,40	1,35
11- Depolama alanları, mevcut ve gelecekteki gereksinimleri karşılayacak yeterliliktedir.	30	2,67	1,73	15	2,47	1,46
12- Elektronik hizmet için gereksinim duyulan teknolojik altyapı yeterlidir.	29	3,76	1,57	14	4,21	1,05
Toplam	30	3,41	1,62	15	3,52	1,32

Yöneticilerin kütüphanelerinin fiziksel ortam ve koşulları hakkında genellikle iyimser olduklarını ifade etseler de, kullanıcı sayıları ve sahip olunan olanaklar arasında bir karşılaştırma yapıldığında durumun bu düzeyde olumlu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Üniversite kütüphanelerinde yüz öğrenciye düşen fiziksel alan ortalaması 40,63 m²’dir. Bu ortalamanın üzerinde yalnızca 9 üniversite kütüphanesi bulunurken³, bunlardan 5’i KÜK, 4’ü de VÜK’tür. “Yeterli ve uygun alan vardır” sorusuna fiziksel alan ortalamasının altında kalan kütüphanelerin %46’sı “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” yanıtını verirken, “kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” seçeneklerini işaretleyerek fiziksel alan konusunda yetersiz olduklarını belirten kütüphane yöneticilerinin oranı yalnızca % 29,5’tir. Fiziksel alan bakımından ülke ortalamasının altında kalan KÜK yöneticilerinden %50’si fiziksel alanın yeterli olduğunu ifade ederken, yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı %33,3’tür. Ülke ortalamasının altında kalan VÜK yöneticilerinin de %33,3’ü alanın yeterli, %21,4’ü yetersiz olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 3. Yüz Öğrenciye ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Kütüphane Fiziksel Alanı Ortalaması ile Yeterli Alan Vardır İfadesine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Yeterli ve uygun alan vardır			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			n	%	n	%	n	%	n	%
Yüz Öğrenciye Düşen Fiziksel Alan	Kamu	Ort-	10	33,3	0	0	15	50,0	25	83,3
		Ort+	1	3,3	0	0	4	13,4	5	16,7
	Vakıf	Ort-	3	21,4	2	14,3	5	35,7	10	71,4
		Ort+	0	0	0	0	4	80,0	4	28,6
	Genel	Ort-	13	29,5	2	4,5	20	46,0	35	79,5
		Ort+	1	2,3	0	0	8	18,1	9	20,5
Öğretim Elemanı Başına Düşen Fiziksel Alan	Kamu	Ort-	10	33,3	0	0	12	40,0	22	73,3
		Ort+	1	3,3	0	0	7	23,4	8	26,7
	Vakıf	Ort-	3	21,4	1	7,1	4	28,5	8	57,1
		Ort+	0	0	1	7,1	5	35,7	6	42,9
	Genel	Ort-	13	29,5	1	2,3	16	36,4	30	68,2
		Ort+	2	4,6	0	0	12	27,3	14	31,8

KK-: Kesinlikle katılmıyorum

K/B: Kararsızım/Bazen

TK: Tamamen katılıyorum

K-: Katılmıyorum

K+: Katılıyorum

Yukarıda bahsedilen durum öğretim elemanı başına düşen fiziksel alan ortalaması açısından da benzerlik göstermektedir. Ülkemiz üniversite kütüphanelerinde öğretim elemanı başına düşen fiziksel alan ortalaması 5,71 m²’dir. 14 kütüphane bu ortalamanın üstünde iken 30 kütüphane ortalamasının altındadır. Buna rağmen ölçekte yer alan “yeterli ve uygun alan vardır” sorusunda ortalama altında kalan üniversite kütüphanelerinin “katı-

3) İlgili soruya bir VÜK yöneticisi yanıt vermemiştir.

lıyorum” ve “tamamen katılıyorum” yanıtlarının oranı %36,4, “kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtlarının oranı ise %29,5’tir. Kamu ve vakıf üniversitesi açısından bakıldığında da benzer oranlar görülmektedir (Tablo 4). Bu durum gerek yüz öğrenciye düşen fiziksel alan ve gerek öğretim elemanı başına düşen fiziksel alan ile ilgili verilerin, yöneticilerin “yeterli alan vardır” görüşü ile uyuşmamaktadır.

Fiziksel ortam ve koşullar kategorisindeki “kullanıcı için ayrılan masa ve sandalye sayıca yeterlidir” ifadesinde de benzer durum söz konusudur. İlgili ifadeye yöneticilerin verdiği yanıtların ortalaması kamu üniversiteleri için 3,77, vakıf üniversiteleri için 3,93 ile “katılıyorum” dilimindedir. Bu yanıtlar yöneticilere göre kütüphanenin yeterli sayıda masa ve sandalyeye sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu sonuç yüz öğrenciye ve öğretim elemanı başına düşen oturma aracı ile karşılaştırıldığında farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Yüz öğrenciye düşen oturma aracı sayısında ülke ortalaması 4,96’dır. 25 (%58,1) kamu ve 7 (%16,3) vakıf üniversitesi kütüphanesi olmak üzere %74,4’ü bu ortalamanın altındadır⁴. Buna karşın “kullanıcıya ayrılan masa ve sandalye sayıca yeterlidir” ifadesinde ortalama altında kalan KÜK’te “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” seçeneklerini belirtme oranı %60,7’dir. Bu durum ortalama altında kalan kütüphanelerin yöneticilerinin de oturma aracını yeterli olarak belirttiklerini ortaya koymaktadır. Benzer durum öğretim elemanı başına düşen oturma aracı sayısında da görülmektedir. Öğretim elemanı başına düşen oturma aracı sayısında ülke ortalaması 1,04 olarak hesaplanmıştır. 25’i kamu ve 8’i vakıf üniversitesi kütüphanesi olmak üzere %75’i ortalamanın altındadır. Ortalama altında kalan kütüphane yöneticilerinin oturma aracını yeterli görme oranları %68,6 iken, bu durum KÜK için %55,2 ve VÜK için %13,4’tür (Tablo 4).

Tablo 4. Yüz Öğrenciye ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Oturma Aracı İle Yeterli Oturma Aracı Vardır İfadesine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Kullanıcıya ayrılan masa ve sandalye sayıca yeterlidir			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			n	%	n	%	n	%	n	%
Yüz Öğrenciye Düşen Oturma Aracı	Kamu	Ort-	7	25,0	1	3,6	17	60,7	25	89,3
		Ort+	0	0	0	0	3	10,7	3	10,7
	Vakıf	Ort-	1	6,7	3	20	3	20,0	7	46,7
		Ort+	1	6,7	1	6,7	6	40,0	8	53,3
	Genel	Ort-	8	18,6	4	9,3	20	46,5	32	74,4
		Ort+	1	2,3	1	2,3	9	21,0	11	25,6
Öğretim Elemanı Başına Düşen Oturma Aracı	Kamu	Ort-	7	24,1	2	6,9	16	55,2	25	86,2
		Ort+	0	0	0	0	4	13,8	4	13,8
	Vakıf	Ort-	1	6,7	3	20	4	13,4	8	53,3
		Ort+	1	6,7	1	6,7	5	33,3	7	46,7
	Genel	Ort-	8	18,2	4	11,4	20	45,5	33	75,0
		Ort+	1	2,3	1	2,3	9	20,4	11	25,0

4) İlgili soruya devlet üniversitelerinden iki kütüphane yöneticisi yanıt vermemiştir.

B. Bütçe

Ölçeğin üçüncü bölümünde üniversite kütüphanelerinin bütçelerine ilişkin hazırlanmış ifadeler bulunmaktadır. Toplam altı sorunun birinde yalnızca evet/hayır seçeneğinin yanıtlanması istenmiştir. “Kütüphane bütçesi hazırlama ve uygulama yetkisi başkanlığımıza/müdürlüğümüze aittir” ifadesini yöneticilerin %68,9’u evet, %28,9’u hayır biçiminde yanıtlarken bir yönetici de yanıtı bırakmamıştır.

Bütçe ile ilgili ölçekte yer alan diğer 5 ifadeye yöneticilerin verdiği yanıtların genel ortalaması 2,87 ile “Kararsızım” diliminde yer alırken, bu ortalama KÜK için 2,65, VÜK için 3,28 (katılıyorum) olarak ölçülmüştür. Bu durumda bütçe açısından VÜK yöneticilerinin daha iyimser olduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 5. Bütçeye İlişkin İfadelere Belirtilen Görüşler

Sorular	KAMU			VAKIF		
	n	\bar{X}	s	n	\bar{X}	s
2- Bütçe hazırlanırken öğrenci ve öğretim elemanı sayısı dikkate alınmaz.	29	3,79	1,54	15	3,60	1,45
3- Bütçe bir üniversite kütüphanesinde verilmesi gereken her türlü hizmet göz önünde bulundurularak hazırlanır.	28	3,43	1,71	15	4,33	0,90
4- Bütçe kütüphanenin bütün gereksinimlerini karşılayacak yeterliliktedir.	30	2,53	1,46	15	3,47	1,41
5- Harcama kalemlerindeki miktarı belirleme ve değiştirme konusunda tam yetkiliyim.	29	2,14	1,46	15	2,67	1,68
6- Özel koleksiyon (el yazmaları, nadir eserler, kişisel derme gibi) için ayrı bir bütçe ödeneği yoktur.	30	1,37	0,96	15	2,33	1,59
Toplam	29	2,65	1,43	15	3,28	1,41

Üniversite kütüphanelerinin bütçelerine öğrenci ve öğretim elemanı değişkenleri ile bakıldığında yöneticilerin vermiş olduğu yanıtların fazla iyimser olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kütüphane bütçelerinde öğrenci başına düşen miktarın Türkiye ortalaması 53,72 TL iken, 28 (%71,8) kütüphane bu ortalamanın altındadır. Bu oran KÜK için %70⁵, VÜK için %46,7’dir. Benzer bir durum öğretim elemanı başına düşen bütçe miktarında da görülmektedir. 23 kamu (%76,7) ve 6 VÜK (%40), Türkiye ortalamasına göre öğretim elemanı başına düşen 692,50 YTL’lik kütüphane bütçesinin altında bir bütçeye sahiptir. Bu durum bütçe açısından özellikle KÜK arasında bir dengesizliğin var olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bütçeye ilişkin ifadeler verilen yanıtlara bakıldığında, yöneticilerin bu konuda çelişki içinde oldukları görülmektedir. Örneğin “bütçe hazırlanırken öğrenci ve öğretim ele-

5) Bütçeye ilişkin soruyu 1 kamu ve 6 vakıf üniversitesi kütüphane yöneticisi yanıtlamamıştır.

manı sayısının dikkate alınır” ifadesinde, öğrenci başına düşen bütçe miktarının Türkiye ortalaması altında kalan KÜK yöneticilerinin %60,7’sinin, öğretim elemanı başına düşen bütçe miktarında ortalama altında kalanların da %55,2’sinin “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” seçeneklerini tercih ettikleri tespit edilmiştir. VÜK kütüphaneleri için bu oran her iki değişken için %33,3 olmasına karşın, %40’ı için bütçe miktarı tespit edilememiş olması değerlendirme yapmayı olanaksızlaştırmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Öğrenci ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Bütçe Miktarı İle Bütçe Hazırlanırken Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayısı Dikkate Alınır İfadesine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Bütçe hazırlanırken öğrenci ve öğretim elemanı sayısı dikkate alınır			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			S	%	S	%	S	%	S	%
Öğrenci Başına Düşen Bütçe Miktarı	Kamu	Ort-	5	17,9	1	3,6	17	60,7	23	82,1
		Ort+	1	3,6	0	0	4	14,3	5	17,9
	Vakıf	Ort-	1	11,1	1	11,1	3	33,3	5	55,6
		Ort+	1	11,1	0	0	3	33,3	4	44,4
	Genel	Ort-	6	15,8	2	5,3	21	55,3	29	76,3
		Ort+	2	5,2	0	0	7	18,5	9	23,7
Öğretim Elemanı Başına Düşen Bütçe Miktarı	Kamu	Ort-	5	17,2	1	3,4	16	55,2	22	75,9
		Ort+	1	3,4	0	0	6	20,6	7	24,1
	Vakıf	Ort-	2	22,2	1	11,1	3	33,3	6	66,7
		Ort+	0	0	0	0	3	33,3	3	33,3
	Genel	Ort-	7	18,5	2	5,3	19	50,0	28	73,7
		Ort+	1	2,6	0	0	9	23,7	10	26,3

Yöneticiler, bütçeyi öğrenci ve öğretim elemanı sayısını dikkate alarak belirlediklerini ifade etmelerine karşın, alınan bütçenin yetersiz olduğu “bütçe kütüphanenin bütün gereksinimlerini karşılayacak yeterliliktedir” ifadesindeki tercihlerinden anlaşılmaktadır. Öğrenci başına düşen bütçede ülke ortalamasının altında olan KÜK’ün %48,2’sinin, öğretim elemanı başına düşen bütçede ortalama altında kalan KÜK’nin de %46,6’sının bütçenin yetersiz olduğu yönündeki tercihleri bunu doğrulamaktadır (Tablo 7).

Bütçe ile ilgili değerlendirmeleri iki türlü yorumlamak mümkündür. Bunlardan ilki yöneticilerin kütüphane bütçe miktarını hazırlarken her türlü etken ve gereksinimleri göz önünde bulundurarak hazırlamalarına karşın, talep ettikleri bütçeyi alamamalarıdır. Ancak bu durumda bile yöneticilerin bütçeyi yeterli görmeleri anlaşılabilir bir noktadır. İkincisi ise, fiziksel alan ile ilgili yanıtlarda olduğu gibi yöneticilerin bütçe konusunda da kendileri ile çelişmeleridir. Bunun bütçe hazırlarken gerekli değerlendirmelerin yapılması ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 7. Öğrenci ve Öğretim Elamanı Başına Düşen Bütçe Miktarı İle Bütçe Yeterlidir İfadesine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Bütçe kütüphanenin bütün gereksinimlerini karşılayacak yeterliliktedir			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			S	%	S	%	S	%	S	%
Öğrenci Başına Düşen Bütçe Miktarı	Kamu	Ort-	14	48,2	3	10,3	7	24,1	24	82,8
		Ort+	1	3,4	1	3,4	3	10,3	5	17,2
	Vakıf	Ort-	2	22,2	2	22,2	1	11,1	5	55,6
		Ort+	1	11,1	0	0	3	33,3	4	44,4
	Genel	Ort-	17	43,6	5	12,8	8	20,5	30	76,9
		Ort+	2	5,2	1	2,6	6	15,4	9	23,1
Öğretim Elemanı Başına Düşen Bütçe Miktarı	Kamu	Ort-	14	46,6	3	10,0	6	20,0	23	76,7
		Ort+	2	6,6	1	3,3	4	13,3	7	23,3
	Vakıf	Ort-	3	33,3	2	22,2	1	11,1	6	66,7
		Ort+	0	0	0	0	3	33,3	3	33,3
	Genel	Ort-	17	37,7	5	11,1	7	15,6	29	64,5
		Ort+	2	4,4	1	2,2	7	15,6	10	22,2

C. Personel

Bir üniversite kütüphanesinin nitelikli hizmet verebilmesinin en önemli etkenlerden biri personeldir. Personel açısından yetersiz olan kütüphanenin diğer yönleri güçlü de olsa beklenen hizmeti gerçekleştirmesi mümkün değildir.

Çalışma kapsamında hazırlanan ölçeğin üçüncü bölümünde üniversite kütüphanelerinin hizmetlerini gerçekleştirmesinde yeterli nicelik ve nitelikte personele sahip olup olmadığının belirlenmesine yönelik ifadeler yer almaktadır. İki tanesi evet/hayır tercihlili olmak üzere toplam yedi ifadenin yer aldığı bu bölümde, “kütüphane kullanımı ve bilgi okuryazarlığı konularında eğitim veren özel bir personel vardır” sorusuna yöneticilerin “evet” yanıtını verme oranı %37,8, “yangın, su baskını ve deprem gibi afet risklerini azaltma konusunda personele eğitim verilmektedir” sorusuna da %40’tır. Olumluluk bildirme oranı ilk ifade için KÜK’nde %40, VÜK’nde ise %33,3’tür. Bu oranlar kütüphane kullanıcı eğitiminin özel bir personelle verilmesi ve personelin sürekli eğitimi konularında yöneticilerin çoğunluğunun olumsuz düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Katılım görüşünün beşli seçenikle bildirilmesinin istendiği diğer ifadelerden elde edilen yanıtların genel ortalaması 2,97 ile “kararsızım” dilimindedir. Bu ortalama KÜK için 2,77, VÜK için ise 3,39 (katılıyorum) olarak hesaplanmıştır. Bu da VÜK’ün personel konusunda daha iyi durumda olduğunu göstermektedir (Tablo 8).

Personele ilişkin öğrenci ve öğretim üyesi sayısı değişkenleri ile yapılan değerlendirme sonuçları Tablo 9’da verilmiştir. Buna göre bin öğrenciye düşen personel oranının Türkiye ortalaması 1,74’tür. 34 kütüphane (%75,5) bu ortalamanın altında, 11 kütüphane

(%24,4) ise üstündedir. Ortalamanın altındaki oranlar KÜK için %90,0, VÜK için %46,7 olarak ölçülmüştür. Benzer sonuçlara öğretim elemanı sayısı ile personel sayısı oranlamasında da rastlanmaktadır. Yüz öğretim elemanına düşen personel oranının Türkiye ortalaması 2,47 iken, 30 üniversite kütüphanesi (%66,6) bu ortalamanın altında personel ile hizmet vermektedir. KÜK'ün % 73,3'ü, VÜK'ün de %53,3'ü ortalamanın altında personele sahiptir.

Tablo 8. Personele İlişkin İfadelere Belirtilen Görüşler

Sorular	KAMU			VAKIF		
	n	\bar{X}	s	n	\bar{X}	s
1- Bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunu personel sayıca yeterlidir.	30	1,67	0,99	15	3,07	1,67
2- Bilgi ve belge yönetimi formasyonu olmayan personel sayıca yeterlidir.	30	2,10	1,35	15	3,20	1,52
3- Elektronik kütüphane hizmetleri için yeterli ve yetkin personel bulunmaktadır.	30	2,53	1,53	15	3,93	1,44
4- Gerek duyulduğunda kütüphanede yarı zamanlı öğrenci çalıştırılabilmektedir.	30	4,63	1,07	15	3,53	1,88
5- Kütüphanemizde hizmet içi ve sürekli eğitim seminerleri düzenlenmektedir.	30	2,90	1,45	15	3,20	1,70
Toplam	30	2,77	1,28	15	3,39	1,64

Öğrenci ve öğretim elemanına düşen bilgi ve belge yönetimi (kütüphaneci) mezunu personel sayısında da benzer sonuçlar söz konusudur. Ülkemizde bin öğrenciye düşen kütüphaneci ortalaması 0,69'dur. 28 (%65,1) üniversite kütüphanesinde bu ortalamanın altında kütüphaneci çalışırken⁶, KÜK'te ortalama altında kalanların oranı % 80 VÜK'te ise %26,7'dir. Yüz öğretim elemanına düşen kütüphaneci sayısında ise Türkiye ortalaması 1,1 iken 31 kütüphane (%68,8) bu ortalamanın altında kütüphaneci ile hizmet vermektedir. KÜK'te ortalama altında kalma oranı % 86,7, VÜK'te ise % 33,3'tür (Tablo 9). Bu bulgular personel konusunda özellikle KÜK'ün oldukça az sayıda kütüphaneci ile hizmet verdiğini ortaya koymaktadır.

Öğrenci ve öğretim elemanına düşen personel/kütüphaneci oranlarının, ölçekte bu konu ile ilgili bazı ifadelerle yöneticilerin verdiği yanıtlarla birlikte değerlendirilmesine yönelik veriler Tablo10 ve Tablo11'de verilmiştir. "Bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunu personel sayıca yeterlidir" ifadesine, bin öğrenci başına düşen kütüphaneci sayısında Türkiye ortalamasının altında kalan KÜK'ün büyük çoğunluğu (%76,6) katılmazken, VÜK'ün çoğu kütüphaneci çalışanı sayısında ülke ortalamasının üstünde olduğundan, yöneticilerinin çoğu bu ifadeye katılmadıklarını bildirmişlerdir. Benzer durum yüz öğ-

6) Bu soruyu 2 KÜK yöneticisi yanıtı bırakmıştır.

retim elamanına düşen kütüphaneci sayısında da görülmektedir. Ortalama altında kalan KÜK yöneticilerinin %70’i bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunu personelin yetersiz olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Burada dikkat çeken bir sonuç, ortalama üstünde olan VÜK’ün yöneticilerinin azımsanmayacak oranda (%28,5) kütüphaneci sayısını yetersiz bulmalarıdır.

Tablo 9. Personel Sayılarının Öğrenci ve Öğretim Elamanı Sayıları İle Değerlendirilmesi

		PERSONEL			KÜTÜPHANECİ			
		Ort. (1,74)	n	%	Ort. (0,69)	n	%	
Bin Öğrenciye Düşen Personel/Kütüphaneci Sayısında Ortalama Altı/ Üstü	Kamu	Ort-	27	90,0	Ort-	24	80,0	
		Ort+	3	10,0	Ort+	4	13,3	
		Y-	0	0	Y-	2	6,7	
	Vakıf	Ort-	7	46,7	Ort-	4	26,7	
		Ort+	8	53,3	Ort+	11	73,3	
		Y-	0	0	Y-	0	0	
	Genel	Ort-	32	71,1	Ort-	28	62,2	
		Ort+	13	28,9	Ort+	15	33,3	
		Y-	0	0	Y-	2	4,4	
	Yüz Öğretim Elamanına Düşen Personel/Kütüphaneci Sayısında Ortalama Altı/ Üstü		Ort. (2,47)	n	%	Ort. (1,1)	n	%
		Kamu	Ort-	22	73,3	Ort-	26	86,7
			Ort+	8	26,7	Ort+	4	13,3
Y-			0	0	Y-	0	0	
Vakıf		Ort-	8	53,3	Ort-	5	33,3	
		Ort+	7	46,7	Ort+	9	60,0	
		Y-	0	0	Y-	1	6,7	
Genel		Ort-	30	66,7	Ort-	29	64,4	
		Ort+	15	33,3	Ort+	15	33,3	
		Y-	0	0	Y-	1	2,3	

“Bilgi ve belge yönetimi formasyonu olmayan personel sayıca yeterlidir” ifadesine ise, bin öğrenciye düşen personel ortalaması altında kalan KÜK yöneticilerinin %70’i, VÜK yöneticilerinin de %20’si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Yüz öğretim elamanına düşen personelde Türkiye ortalaması altında olan 17 KÜK yöneticisi (%56,7) kütüphanenin yeterli personele sahip olmadığı yönünde görüş bildirirken, VÜK’nde bu ortalamanın üzerinde olan 7 yönetici de (%46,6) personelinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Öğrenci ve öğretim elemanı ile ölçekte yer alan sorular arasındaki ilişkinin değerlendirildiği

bu tabloda dikkat çekici bir diğer konu da, hem KÜK hem de VÜK için kararsızlık bildiren yöneticilerin oranının (%3,3) oldukça düşük olmasıdır.

Tablo 10. Bin Öğrenci ve Yüz Öğretim Elemanına Düşen Kütüphaneci Sayısı İle Kütüphaneci Sayısı Yeterlidir İfadesine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunu personel sayıca yeterlidir			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			n	%	n	%	n	%	n	%
Bin Öğrenciye Düşen Kütüphaneci Sayısı	Kamu	Ort-	23	76,6	2	6,7	2	6,6	27	90,0
		Ort+	3	10,0	0	0	0	0	3	10,0
	Vakıf	Ort-	2	14,3	0	0	2	14,3	4	28,6
		Ort+	4	28,5	0	0	6	42,9	10	71,4
	Genel	Ort-	25	56,8	2	4,5	4	9,1	31	70,5
		Ort+	7	15,9	0	0	6	13,6	13	29,5
Yüz Öğretim Elemanına Düşen Kütüphaneci Sayısı	Kamu	Ort-	21	70,0	2	6,7	1	3,3	24	80,0
		Ort+	5	16,7	0	0	1	3,3	6	20,0
	Vakıf	Ort-	2	14,3	0	0	3	21,4	5	35,7
		Ort+	4	28,5	0	0	5	35,7	9	64,3
	Genel	Ort-	23	52,2	2	4,5	4	9,0	29	65,9
		Ort+	9	20,4	0	0	6	22,8	15	34,1

Tablo 11. Bin Öğrenci ve Yüz Öğretim Elemanına Düşen Kütüphaneci Sayısı İle Kütüphaneci Olmayan Personel Sayısı Yeterlidir İfadesine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Bilgi ve belge yönetimi formasyonu olmayan personel sayıca yeterlidir			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			n	%	n	%	n	%	n	%
Bin Öğrenciye Düşen Kütüphaneci Sayısı	Kamu	Ort-	21	70,0	0	0	4	13,4	25	83,3
		Ort+	2	6,7	1	3,3	2	6,6	5	16,7
	Vakıf	Ort-	3	20,0	0	0	4	26,6	7	46,7
		Ort+	4	26,7	0	0	4	26,6	8	53,3
	Genel	Ort-	24	53,3	0	0	8	17,8	32	71,1
		Ort+	6	13,3	1	2,2	6	13,4	13	28,9
Yüz Öğretim Elemanına Düşen Kütüphaneci Sayısı	Kamu	Ort-	17	56,7	1	3,3	4	13,4	22	73,3
		Ort+	6	20,0	0	0	2	6,6	8	26,7
	Vakıf	Ort-	4	26,6	0	0	4	26,6	8	53,3
		Ort+	7	46,6	0	0	8	53,4	8	53,3
	Genel	Ort-	3	20,0	0	0	4	26,6	7	46,7
		Ort+	9	20,0	0	0	6	13,4	15	33,3

Personel ile ilgili verilerden genel bir değerlendirme yapılacak olursa, özellikle KÜK olmak üzere üniversite kütüphaneleri hem kütüphaneci hem de diğer personel açısından oldukça yetersizdir. KÜK’nde çalışan kütüphanecilerin sayısı yöneticiler tarafından çok yetersiz görülmektedir. Personel yetersizliği konusunda kararsızlık oranının düşük olması, bu konuda yöneticilerin net bir tavır içerisinde olduğunu göstermektedir.

D. Derme Geliştirme, Kaynak Alımı ve Sunumu

Üniversitenin amaçlarına bilgi hizmetleri aracılığıyla katkı sağlayan üniversite kütüphanelerinde, hizmete sunulan dermenin seçimi, sağlanması ve hizmete sunulması en önemli konulardandır. Eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri yürüten üniversitelerde kütüphane dermesinin de bu yönde oluşturulması kaçınılmazdır. Dermenin geliştirilmesi ve hizmete sunulmasında paydaşların ortaklaşa çalışması en üst düzeyde yararın elde edilmesini sağlayacaktır.

Dermenin oluşturulması ve hizmete sunulmasına ilişkin ACRL standartlarında geçen değerlendirme ölçütleri çerçevesince hazırlanmış 10 ifadeye, kütüphane yöneticilerinin belirttiği görüşler Tablo 12’de verilmiştir. Evet/hayır biçiminde yanıtlanması istenen “kütüphanenin öncülüğünde oluşturulmuş bir açık arşiv vardır” ifadesinde, 38 kütüphane (%84,4) açık arşive sahip olmadığını belirtirken, 8 kütüphane (% 15,6) açık arşivi oluşturduğunu belirtmiştir.

Tablo 12. Derme Geliştirme, Kaynak Alımı ve Sunumu’na İlişkin Yönetici Görüşleri

Sorular	KAMU			VAKIF		
	n	\bar{X}	s	n	\bar{X}	s
1- Kaynak alımında akademik birimlerden gelen geribildirimler dikkate alınır.	30	4,90	0,31	15	4,87	0,35
2- Kaynak alımında öğrenci istekleri dikkate alınır.	30	4,10	1,21	15	4,33	1,05
3- Kaynak alımında bilim dallarına ilişkin güncel kaynaklar takip edilir.	30	4,50	0,97	15	4,33	0,98
4- Kaynak alımında diğer üniversite kütüphanelerinin sağladığı yayınlar takip edilir.	30	2,77	1,63	15	2,87	1,55
5- Birimlerdeki akademisyenlerin sayısı yeni kaynak alımında orantısız olarak etkilidir.	30	3,50	1,43	14	3,21	1,31
6- Basılı ve elektronik kaynakların kullanım oranları satın almada ya da abonelikte temel ölçüttür.	30	4,37	0,76	15	4,27	0,70
7- Elektronik kaynakların kullanım analizi düzenli aralıklarla yapılır.	29	4,28	1,03	15	4,67	0,49
8- Mevcut derme üniversitenin bütün müfredat programını karşılayacak düzeydedir.	30	3,37	1,35	15	4,00	1,20
9- Üniversite çalışanları ve öğrenciler elektronik veri tabanlarına kampus dışından da erişebilmektedir.	29	3,90	1,52	15	4,00	1,36
10- Elektronik kaynak abonelikleri ve alımları konsorsiyum çerçevesince gerçekleştirilir.	29	4,48	0,99	15	3,87	1,19
Toplam	30	4,02	1,12	15	4,04	1,02

Tablo 12’de de görüldüğü gibi KÜK ve VÜK yöneticilerinin ifadelere verdiği yanıtlar arasında benzerlik söz konusudur. Her iki üniversite türü için genel ortalama “tamamen katılıyorum” dilimindedir. Kaynak alımının akademik birimlerle eşgüdümlü olarak gerçekleştirildiği görüşü her iki kütüphane türünde tam puana en yakın ortalamaya sahipken (KÜK için 4,9, VÜK için 4,87), kaynak alımında diğer üniversite kütüphanelerinin sağladığı yayınların takip edilmesi konusundaki ortalama her iki üniversite kütüphanesi türü için en düşük değere sahiptir (KÜK için 2,77, VÜK için 2,87). Bu sonuçlar gerek KÜK ve gerek VÜK yöneticilerinin kaynak alımı ve sunumunu standartlarda belirtilen noktalarla uyum içerisinde yaptıkları düşüncesini taşıdıklarını göstermektedir.

Kütüphane dermesine kaynak alımı ile ilgili sorularda öğretim elemanı başına düşen kitap sayıları ile karşılaştırma yapıldığında üniversite kütüphaneleri arasında farklılıklara rastlanmamıştır. Öğretim elemanı başına düşen kitap sayısında ülke ortalaması 101,47 iken, kütüphanelerin 22 tanesi (%50,0) bu ortalamanın altındadır⁷. Buna karşın “kaynak alımında akademik birimlerden gelen geribildirimler dikkate alınır” ifadesine tüm kütüphane yöneticileri “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” seçeneklerini belirtmişlerdir (Tablo 13).

Tablo 13. Öğretim Elemanı Başına Düşen Kitap Sayısı İle Kaynak Alımında Akademik Birimlerden Gelen Geribildirimler Dikkate Alınır İfadelerine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Kaynak alımında akademik birimlerden gelen geribildirimler dikkate alınır			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			n	%	n	%	n	%	n	%
Öğretim Elemanı Başına Düşen Kitap Sayısı	Kamu	Ort-	0	0	0	0	17	58,6	17	58,6
		Ort+	0	0	0	0	12	41,3	12	41,4
	Vakıf	Ort-	0	0	0	0	5	33,3	5	33,3
		Ort+	0	0	0	0	10	66,6	10	66,7
	Genel	Ort-	0	0	0	0	22	50,0	22	50,0
		Ort+	0	0	0	0	42	50,0	22	50,0

“Akademisyenlerin sayısı kaynak alımında orantısız olarak etkilidir” ifadesinde ortalama altında kalan kütüphanelerin olumlu tepki verme oranları ise KÜK için %31, VÜK için %14,2 olarak belirlenmiştir (Tablo 14).

7) İlgili soruyu İkamü üniversite kütüphanesi yöneticisi yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 14. Öğretim Elemanı Başına Düşen Kitap Sayısı İle Akademisyenlerin Sayısı Kaynak Alımında Etkilidir İfadelerine Katılım Düzeylerinin Karşılaştırması

Akademisyenlerin sayısı kaynak alımında orantısız olarak etkilidir			KK ve K-		K/B		K+ ve TK		Toplam	
			n	%	n	%	n	%	n	%
Öğretim Elemanı Başına Düşen Kitap Sayısı	Kamu	Ort-	4	13,8	6	20,7	9	31,0	17	58,6
		Ort+	3	10,3	1	3,4	8	27,5	12	41,4
	Vakıf	Ort-	1	7,1	3	21,4	2	14,2	5	35,7
		Ort+	3	21,4	2	14,2	5	35,7	9	64,3
	Genel	Ort-	5	11,7	9	21	11	25,6	22	51,2
		Ort+	6	13,9	3	7	13	30,2	21	48,8

Değerlendirme ve Sonuç

Bilginin ve bilgiye olan bağımlılığın hızla arttığı günümüzde, bilgi gereksinimini karşılamada kütüphanelerin önemi yadsınmaz. Bilgi üretiminin en yoğun gerçekleştirildiği üniversitelerde kütüphaneler ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle üniversite kütüphaneleri çağdaş koşullarda ve kullanıcıların beklentilerini yeterince karşılayabilir nitelikte hizmet vermek durumundadırlar.

Üniversite kütüphanelerinin sunduğu hizmetlerin ve sahip olduğu olanakların yüksek düzeyde olması kütüphaneyi oluşturan bütün unsurların değerlendirilmesi ve bu doğrultuda iyileştirmesi ile mümkün olabilir. Değerlendirme yapılırken hizmet verilen kitlenin nicel ve nitel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Üniversite kütüphanelerinin olanaklarının ve hizmetlerinin değerlendirilmesi için çeşitli oluşumlar tarafından geliştirilen standartlar, bu yönde yol gösterici çalışmalardır. ACRL de bu standartları geçmişten beri hazırlayan kuruluşlardandır. En son 2004 yılında hazırlanan standart çalışmasında üniversite kütüphanelerine kaynak ve hizmetlerle ilgili değerlendirme ölçütleri önerilmiştir.

Çalışmada, ACRL standartlarında belirtilen konular çerçevesince oluşturulmuş ifadeler Türkiye’deki üniversite kütüphaneleri yöneticilerinin katılım düzeylerine vermiş oldukları yanıtlar değerlendirilmiştir. Elde edilen bulguların analizi sonucunda Türkiye’deki üniversite kütüphanelerine ilişkin şu değerlendirmeler yapılabilir:

1. Üniversite kütüphaneleri arasında fiziksel ortam ve koşullar açısından önemli farklılıklar vardır. Fiziksel ortam ve koşullara ilişkin çoğu kütüphane yöneticisi olumlu tutum bildirmişse de, hizmet verilen kitlenin niceliği ile birlikte ele alındığında durumun çoğu kütüphane açısından bu kadar olumlu olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim öğrenci ve öğretim elemanı başına düşen fiziksel alan ve oturma aracı ölçümleri de bunu doğrulamaktadır. Üniversite kütüphanelerinin büyük çoğunluğu fiziksel alan ve oturma aracı bakımından ülke ortalamasının altında olanaklara sahiptir. Yeni kurulan üniversitelerin fiziksel alan açısından çok daha yetersiz olduğu üzerinde önemle düşünülmesi gereken

bir diğer konudur. Üniversite kütüphanelerinin fiziksel olanakları, hitap edilen kitlenin özellikleri düşünülerek planlanmalıdır.

2. Üniversite kütüphanelerine ayrılan bütçe hizmetlerin niteliğinde doğrudan etkilidir. Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin bütçe sorunu geçmişten bugüne sürekli vardır. Yöneticilerin bütçeye yönelik ifadelerde genelde kararsız oldukları görülmektedir. Öğrenci ve öğretim elemanı başına düşen bütçe miktarı ile bakıldığında KÜK’ün çoğunun Türkiye ortalaması altında olduğu görülmektedir. Burada daha önemli bir sorun ise kütüphane bütçeleri arasındaki büyük dengesizliktir. Örneğin öğrenci başına düşen bütçe harcamasında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Kütüphanesi ile Kocaeli üniversitesi kütüphanesi arasında yaklaşık 53 kat fark vardır. Kütüphane hizmetlerinin niteliği açısından böyle bir farkın makul karşılanabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, üniversite bütçesinden kütüphaneye ayrılacak pay belirlenirken nesnel ölçütlerin kullanılması ve bu konuda bir birlikeliğin olması gerekmektedir. VÜK ise bu konuda daha iyi durumdadır. VÜK yöneticilerinin çoğu bütçe açısından sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

3. Türkiye’de üniversite kütüphaneleri genelde personel, özelde ise nitelikli personel konusunda oldukça sıkıntılı durumdadır. VÜK bu konuda KÜK’e göre çok iyi durumdadır. Öğrenci ve öğretim elemanı başına düşen personel sayısına göre KÜK’ün neredeyse tamamının yetersiz personelle hizmet vermek zorunda olduğu görülmektedir. Kütüphanecilik formasyonu almış personel için de durum aynıdır. ACRL’nin 1995 yılındaki standartlarında her 500 öğrenciye bir kütüphanecinin hizmet vermesi önerilmektedir (Standards for College Libraries, 2005). Oysa ülkemizde bin öğrenciye düşen kütüphaneci sayısı 0,69’dur. Bu durum yetişmiş personelin üniversite kütüphanelerimiz için en büyük sorunu oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burada, KÜK ile VÜK arasındaki farka özellikle dikkat edilmelidir. KÜK ve VÜK arasında kütüphaneci başına düşen öğrenci sayısında yaklaşık beş katlık, kütüphaneci başına düşen öğretim elemanı sayısında ise yaklaşık dört katlık bir fark bulunmaktadır. “Kütüphaneci sayısı yeterlidir” ifadesine KÜK yöneticilerinin büyük çoğunluğu olumsuz yanıt vererek bu konudaki sıkıntılarını dile getirmişlerdir. Kamu üniversitelerinde özellikle kütüphaneci personel konusunda yaşanan sıkıntı geçmişten beri vardır. Bunun en büyük nedeni kamu kuruluşlarındaki personel istihdam politikasıdır. KÜK’e personel alımında prosedürün fazla olması istihdam konusunda sıkıntı yaratmaktadır. Oysa VÜK’te personel seçimi ve istihdamı çoğu zaman yöneticinin önceliğindedir.

4. Derme geliştirme ve kaynak alımına ilişkin ifadeler yöneticilerin verdiği yanıtlar ile bu konuda ortak bir politika olduğu izlenimi vermektedir. Derme geliştirmede üniversitelerin paydaşlarının istek ve önerilerinin dikkate alınması konularında, yöneticiler oldukça yüksek bir ortalama ile olumlu yanıt vermişlerdir. Buna karşın, sahip olunan derme konusunda üniversiteler arasında dengesizlik söz konusudur. Örneğin öğretim elemanı başına düşen kitap sayısında kütüphanelerin yarısına yakını ülke ortalamasının altındadır. Ortalama altında kalan kütüphane yöneticilerinin de konuyla ilgili ifadelerde olumlu görüşler bildirmesi, derme geliştirmeye ilişkin genel geçerliliğe sahip bir politikanın olduğu görüşüne gölge düşürmektedir.

5. Türkiye’de 2008 yılında 505.083 yeni öğrenci üniversitelerde öğrenim görme hakkını elde etmişken⁸, 2010 yılında bu rakam yaklaşık %10 artışla 561,003’e çıkmıştır^{9,10}. Buna bağlı olarak üniversitelerde öğretim elemanı ve diğer personelin de arttığı düşünülürse, kütüphaneler açısından niteliğin korunması, sahip olunan olanakların artırılması ile mümkün olacaktır. Oysa özellikle fiziksel koşullar, bütçe ve personel bağlamında bu artışın aynı oranda gerçekleşmediği gerçektir.

6. Sorunun çözülmesinin ilk adımı, sorunun varlığının bilinmesi ve ortaya konmasıdır. Oysa kütüphane yöneticilerinin verdiği yanıtlar, kütüphanelerin bütçe ve personel dışında sorun yaşamadıkları yönünde bir sonuca götürmektedir. Bu bağlamda yöneticilerin sahip oldukları olanakları ve verdikleri hizmetleri ülke çapında karşılaştırmalı olarak değerlendirmeleri, bu yönde istek ve öneriler geliştirmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

Çakın, İ. (2000). Üniversitelerimizde Bilgiye Erişim Sorunları ile Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi. *Bilgi Dünyası*, 1(1): 29-41.

Çelik, A. (1990). Türkiye’de Üniversite Kütüphaneleri Bilgi Ağı Kurulmasına İlişkin Sorunlar. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, A. (1991). “Türkiye’de Üniversite Kütüphanelerinin Sorunları”. *Türk Kütüphaneciliği*, 5(2): 59-68.

Çelik, A. (1995). “University Libraries in Turkey”. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(3): 241-244.

Karakaş, S. (1999). “Üniversite Kütüphanesinde Bir Pazarlama Aracı Olarak Hizmet Kalitesi Araştırması”. *Türk Kütüphaneciliği*, 13 (3): 207-222.

Lakshmi, V. R.S.R. (2003). “Measurement of College Library Performance: An Evaluative Study With Standards”. *The International Information & Library Review*, 35(1), March 2003: 19-37.

Lynch, B.P. (1995) Research as Basis for the Development of Standards for Libraries. *Library Herald* 33(1-2):1.

Nelson, W.N. (2004). “Library standards in higher education: An overview”. *Encyclopedia of Library and Information Science*.

8) 2008-ÖSYS Merkezi Yerleştirme Sonuçları: Basın duyurusu (15.08.2008). Erişim: 20 Aralık 2010, <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-46276/h/yerlestirmebulten.doc>

9) 2010-ÖSYS Merkezi Yerleştirme Sonuçları: Basın duyurusu (13.08.2010). Erişim: 20 Aralık 2010, <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-56296/h/osysyerlestirmebulten2010.pdf>

10) Açıköğretim ve lisansüstü öğretim öğrencileri bu sayılara dâhil değildir.

Standards for College Libraries, 1995 edition. (1995). Final version approved by the ACRL Board and the ALA Standards Committee. C&RL News, April 1995, pp. 245-57. Erişim: 20 Aralık 2010, <http://dise.biblioteca.udem.edu.mx/recursos2/Standards%20ACRL%201995.pdf>

Standards for college libraries, 2000 edition. Prep. by the ACRL College Libraries Section Standards Committee. The final version approved January, 2000. Erişim: 20 Aralık 2010, <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/about/sections/cls/minutescls/2002AnnualStandards.pdf>

Standards for libraries in higher education. Prep. by Members of the Task Force on Academic Library Outcomes Assessment Approved by the ACRL Board of Directors, June 2004. Erişim: 20 Aralık 2010, <http://www.acrl.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standardslibraries.cfm>

Thompson, L. S. (1952). Türkiye’de kütüphaneleri geliştirme programı, İstanbul.

Toplu, M. (1992). “Üniversite kütüphanelerinin bilimsel araştırmadaki işlevi ve Türkiye gerçeği: 2”. Türk Kütüphaneciliği, 6(2): 89-107.